

УДК 330.316

Л. В. Пельтек,
кандидат економічних наук, доцент
Д. О. Азеєв,
здобувач, Класичний приватний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті досліджуються основні напрями соціально-економічної політики держави в сільському господарстві; за результатами аналізу обсягів та динаміки витрат, понесених при реалізації цільової програми розвитку українського села, визначено фактори, які стримують дієвість підтримки; визначаються шляхи підвищення ефективності механізму державної підтримки сільського господарства як фактора стабілізації умов відтворення в галузі.

The article investigates the main directions of socio-economic policy in agriculture; the analysis of the scope and dynamics of expenses incurred in implementing development programs target the Ukrainian village the factors that hinder the effectiveness of support; determined ways to improve the effectiveness of government support of agriculture as a stabilizing factor conditions in the field of play.

Ключові слова: державна політика, державна цільова підтримка, ефективна підтримка розвитку села, ефективність діяльності установи.

ВСТУП

Важливість і необхідність підвищення ефективності державної підтримки сільського господарства в кризових умовах функціонування економіки АПК зумовлюють потреби об'єктивної оцінки ефективності реалізації державних цільових програм для коригування економічної політики держави в цьому напрямі. Ігнорування виділення коштів з боку держави на попередню експертизу державних цільових програм розвитку українського села, дослідження повноти досягнутих проміжних результатів призводять до неефективних управлінських дій з боку державних структур, відповідальних за реалізацію цільових програм і, як наслідок, поглиблення кризових явищ в сільському господарстві України[3]. Тому на даному етапі цільо-

вого програмування в Україні постала необхідність дослідження ефективності діяльності установ, що є відповідальними за впровадження державних цільових програм.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженню ефективності впровадження заходів державного регулювання економіки присвячені праці таких провідних вітчизняних вчених: Бажана Ю.М., Байцима В. Ф, Василенко Л.І., Гейця В.М., Запатріної І.В., Рубан Н.І, Стефанюка І.Б., Павлюк К.В., Пасічника Ю.В., А.О.Чемериса А.О., Чистова С.М., Чугунова І.Я., Шубравської О.В., та закордонних таких як Г. Емерсона, Г. Форда, Д. Істона, Т. Парсонсата інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити обсяг та динаміку витрат, понесених при реалізації цільової програми розвитку українського села на регіональному рівні; надати оцінку програмних заходів; визначити перспективні напрями підвищення ефективної державного втручання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Функціонування будь-якої структури можна розглядати під кутом ефективності її діяльності. Ефективність в даному випадку будемо розглядати як досягнення максимального результату з мінімальними витратами. На даному етапі розвитку економічної науки багато уваги приділяється ефективності функціонування суб'єктів господарювання, діяльність яких безпосередньо пов'язана з підприємництвом. У той же час підприємництво визначають як "самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється підприємцями з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку", а підприємство — як "самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності" [1]. У зв'язку з цим постає проблемне питання стосовно фінансово-господарської діяльності установ, що працюють з бюджетними коштами і до компетенції яких входить реалізація основних напрямів економічної та соціальної політики держави в межах державних цільових програм. Слід відмітити, що відповідні установи здійснюють самостійну, систематичну господарську діяльність з метою досягнення економічних та соціальних результатів [2]. Але їх діяльність не направлена на отримання прибутку, хоча при здійсненні реалізації державної політики установи, крім державного фінансування, отримують додаткові кошти. Додатковими коштами є відсотки, що сплачуються одержувачами державної підтримки (позичальниками, кредиторами тощо), пеня та інші законодавчо обумовлені платежі [6].

При цьому відповідні державні установи мають ознаки підприємства, оскільки вони є самостійними суб'єктами господарювання, що

Таблиця 1. Структура джерел надходження коштів до установи за 1998—2008 роки

Рік	Напрямок фінансування 1	Напрямок фінансування 2	Напрямок фінансування 3	Небюджетний напрям	Разом по роках
1998	0,0%	97,1%	0,0%	2,9%	100,0%
1999	0,0%	80,5%	14,2%	5,3%	100,0%
2000	60,1%	28,2%	5,5%	6,3%	100,0%
2001	43,7%	40,1%	6,1%	10,0%	100,0%
2002	20,2%	61,5%	6,1%	12,2%	100,0%
2003	71,6%	15,4%	4,1%	8,8%	100,0%
2004	60,2%	26,9%	2,9%	10,0%	100,0%
2005	55,7%	27,0%	3,2%	14,1%	100,0%
2006	35,1%	51,7%	2,8%	10,4%	100,0%
2007	40,6%	45,8%	2,6%	11,0%	100,0%
2008	56,0%	30,1%	2,9%	10,9%	100,0%
Разом за 1998-2008 роки	48,6%	37,3%	3,5%	10,7%	100,0%

створені компетентними органами державної влади або органами місцевого самоврядування для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності [5]. Відповідно до вищенаведеного, будемо вважати установи, що займаються реалізацією державної економічної політики безпосередньо за рахунок бюджетних коштів, суб'єктами господарювання державного сектора економіки.

Визначені критерії дають підстави проводити аналіз ефективності здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання державного сектора економіки, визначати її соціальні наслідки, здійснювати пошук резервів поліпшення досягнутих результатів та проводити їх оцінку, обґрунтовувати необхідність (доцільність) існування відповідних установ, визначати (у вартісному виразі) "тягар" для суспільства, пов'язаний з утриманням установ, знаходити альтернативні шляхи досягнення поставлених цілей тощо.

Розглянемо ефективність заходів з реалізації державної цільової програми на прикладі установи "Х", основним завданням якої є втілення заходів з реалізації програми розвитку українського села на регіональному рівні.

Одним з напрямів аналізу фінансово-господарської діяльності установ, відповідальних за реалізацію державної політики в агропромисловому комплексі, є встановлення структури та сутності коштів, необхідних для реалізації основних завдань державної політики. Структуру надходження коштів до установи "Х" впродовж 1998—2008 років проілюструємо за допомогою табл. 1. Державне фінансування здійснюється з державного, обласного та місцевого бюджетів (напрямок 1, напрям 2 та 3 відповідно).

Таблиця 2. Відсоток витрат на утримання установи від загальної суми витрат на реалізацію програми за 1998—2008 роки

Рік	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
% витрат	50,6	16,8	14,3	13,9	17,1	12,2	11,9	12,0	8,2	10,0	9,1

Таблиця 3. Структура наданої кількості послуг за розміром підтримки при реалізації програми за 1998—2008 роки

Рік	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
5—7 тис. грн.%	96,7	71,2	85,1	82,3	70,3	72,7	76,3	68,8	83,5	95,7	76,3
8—50 тис. грн.%	3,3	28,8	14,9	17,7	29,7	27,3	23,7	31,2	16,5	4,3	23,7

Так, з наведеної таблиці можна зробити висновок, що найбільшу питому вагу в структурі надходження коштів до установи "X" за 1998—2008 роки займають фінансові ресурси, що надходять за першим напрямом фінансування. Показником прибутковості фінансово-господарської діяльності установи є показник надходження коштів з небюджетного напрямку, який в загальній структурі надходження коштів до установи, що направляються на реалізацію цільової програми, складає 10,7%.

Важливим показником фінансово-господарської діяльності установ є величина витрат установи, що виникають у зв'язку зі здійсненні основних функцій (наприклад, реалізацією державних цільових програм, наданням суспільних послуг тощо). Як правило, величина витрат на утримання установи має значний характер, при тому, що основною статтею видатків є заробітна плата. Як показує дійсність, заробітна плата в бюджетних установах (організаціях) та державних підприємствах є однією з найнижчих у порівнянні з іншими галузями економіки. В нашому випадку величина витрат на утримання установи в загальній структурі сягає

11%. Порівнюючи величину небюджетних надходжень до установи "X" на рівні 10,7% та витрат на утримання установи на рівні 11,0%, можна сказати, що, в цілому, за 1998—2008 рік установа працювала ефективно, тобто відшкодувала витрати на своє утримання.

Треба відмітити, що реалізація установою даного напрямку державної цільової програми здійснюється за принципом нагромадження фінансових ресурсів, що ілюструє рис. 1. Треба зауважити, що у 2008 році в порівнянні з 1998 роком обсяг ресурсів, направлених на реалізацію програми, зріс майже у 51 раз.

За час здійснення фінансово-господарської діяльності установою "X" надано близько шести тисяч одиниць послуг, тобто охоплено державною цільовою програмою близько 6 тисяч родин, що мешкають та працюють в сільській місцевості регіону. Із загальної кількості сільського населення регіону це складає близько 4%, що свідчить про незначне охоплення сільського населення державною підтримкою і відповідно є негативним фактором. Проте, діяльність установи за 2006—2008 роки направлена на збільшення державної підтримки, наданої сільському населенню, що підтверджується наданням до тисячі послуг установою щорічно. Даний показник свідчить, з одного боку, про збільшення населення, охопленого державною цільовою програмою, а з іншого — про зменшення величини державної підтримки, наданої одному одержувачу.

Впродовж досліджуваного періоду близько вісімдесяти відсоткам сільського населення регіону, охопленого цільовою програмою, була надана підтримка у розмірі не більше 7 тис. грн. в розрахунку на одного одержувача (табл. 3). Крім того, необхідно відмітити 2007 рік, в якому величина державної підтримки, що надана, в 95,7% випадків не перевищувала 5—7 тис. грн. і тільки у 4,3% випадків величина допомоги перевищувала 8 тис. грн.

За допомогою аналізу темпів зростання кількості одержувачів державної підтримки та обсягу фінансування заходів у порівнянні з минулим роком за 1998—2008 роки (табл. 4) встановлено,

в розрахунку на одного одержувача (табл. 3). Крім того, необхідно відмітити 2007 рік, в якому величина державної підтримки, що надана, в 95,7% випадків не перевищувала 5—7 тис. грн. і тільки у 4,3% випадків величина допомоги перевищувала 8 тис. грн.

За допомогою аналізу темпів зростання кількості одержувачів державної підтримки та обсягу фінансування заходів у порівнянні з минулим роком за 1998—2008 роки (табл. 4) встановлено,

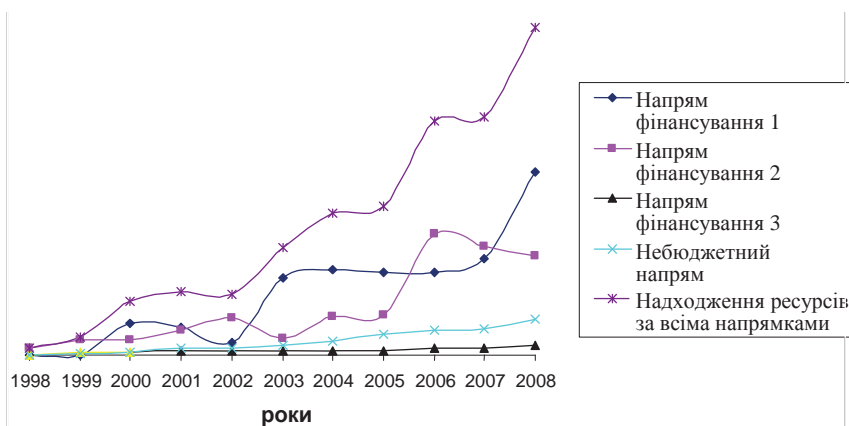

Рис. 1. Графік надходження фінансових ресурсів до установи "X" за напрямками за 1998—2008 роки

що із зростанням фінансування зростає і загальна кількість одержувачів державної підтримки, тобто відстежується пряма залежність. Проте у 2007 році спостерігається обернена залежність — при зменшенні фінансування заходів програми спостерігається збільшення кількості одержувачів державної підтримки, що свідчить про зменшення розміру державної допомоги, наданої одному одержувачу. Даний фактор призводить до розпорощення коштів, направлених на реалізацію цільової програми, і є внутрішнім негативним фактором, тобто таким, що залежить від управлінських дій установи. Проте, зовнішнім фактором, що негативно впливає на діяльність установи, є відсутність коригування механізму реалізації цільової програми з боку законодавчих органів. Наприклад, максимальна величина пільгового кредиту, що надається особі, яка мешкає та працює в сільській місцевості, у 2000 році складала 100 тис. грн., проте і на сьогодні максимальна величина кредиту складає 100 тис. грн., незважаючи на те, що вартість будівництва зросла в кілька разів.

Важливим елементом аналізу діяльності установи є встановлення взаємозв'язку між кількістю наданих послуг (обслуговуванням лізингових, кредитних угод тощо) та видатками, пов'язаними з утриманням установи. Як свідчать дані рис. 2 взаємозв'язок між витратами на утримання та кількістю наданих послуг установою, є прямо оберненим, тобто зі зростанням кількості наданих послуг зростають відповідними темпами видатки на утримання. Проте, зазначена залежність може свідчити про недостатнє впровадження у практику ефективних управлінських рішень, пов'язаних з оптимізацією витрат, наприклад, впровадження автоматизованих систем обліку основної діяльності, оптимізація вико-

Таблиця 4. Темпи зростання кількості одержувачів державної підтримки та обсягу фінансування заходів у порівнянні з минулим роком за 1998–2008 роки

Рік	Відсоток зростання кількості одержувачів у порівнянні з минулим роком	Відсоток зростання фінансування заходів програми в порівнянні з минулим роком
1999	346,7%	1147,6%
2000	354,8%	285,1%
2001	91,9%	99,1%
2002	96,5%	89,9%
2003	131,2%	219,7%
2004	152,2%	141,8%
2005	67,7%	90,7%
2006	247,1%	184,9%
2007	109,2%	83,5%
2008	85,5%	165,3%

Таблиця 5. Темпи зростання видатків та кількості одержувачів державної підтримки в рамках цільової програми за 1998–2008 роки

Показник	Рік				
	1999	2000	2001	2002	2003
Відсоток зростання видатків на утримання в порівнянні з минулим роком	92,8%	252,4%	114,6%	119,9%	126,5%
Відсоток зростання кількості одержувачів у порівнянні з минулим роком	446,7%	375,4%	161,6%	131,1%	110,8%
Рік	2004	2005	2006	2007	2008
Відсоток зростання видатків на утримання в порівнянні з минулим роком	128,2%	106,0%	106,7%	125,0%	124,8%
Відсоток зростання кількості одержувачів у порівнянні з минулим роком	131,7%	113,6%	144,1%	126,0%	120,1%

ристання виробничих площ тощо.

Досліджуючи відсоткове зростання видатків установи та кількості одержувачів (табл. 5) бачимо, що дані показники теж мають залежність.

Так, виходячи з темпів зростання видатків на утримання установи, а також кількості одержувачів державної підтримки в рамках цільової програми в порівнянні з минулим роком, встановлено, що темпи зростання обсягу виконуваної роботи установою "Х" зростають більшими темпами, ніж видатки на утримання установи (винятком є тільки 2003 та 2008 роки), що є позитивним фактором у діяльності уста-

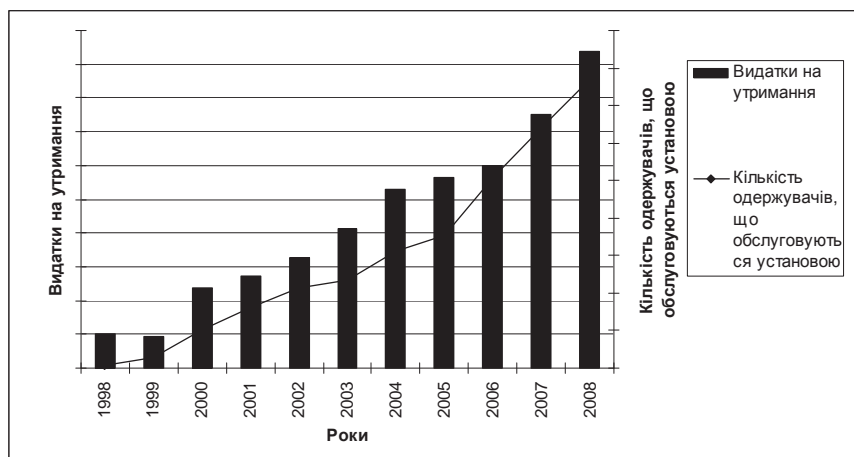

Рис. 2. Взаємозв'язок між видатками на утримання установи та кількістю суб'єктів державної допомоги, наданої установою

Таблиця 6. Показники середніх витрат в розрахунку на одного одержувача за рік та за місяць за 1998–2008 роки

Рік	Середні витрати на рік на одного одержувача, грн.	Середні витрати на місяць на одного одержувача, грн.
1998	3390,0	282,5
1999	704,5	58,7
2000	473,8	39,5
2001	335,9	28,0
2002	307,1	25,6
2003	350,6	29,2
2004	341,4	28,5
2005	318,3	26,5
2006	235,6	19,6
2007	233,8	19,5
2008	242,9	20,2

нови. У 2008 році в порівнянні з 1998 роком видатки на утримання установи зросли у 9,2 рази, кількість одержувачів допомоги зросла у 128,5 рази.

Одним із індикаторів ефективності фінансово-господарської діяльності установи є зміна показників середніх витрат у розрахунку на одного одержувача за рік та за місяць (табл. 6).

Відповідно до показників таблиці, впродовж майже всього досліджуваного періоду (винятком є 2008 рік, в якому відбулося незначне підвищення вказаних середніх витрат) відбувалося поступове скорочення витрат у розрахунку на одного одержувача, що є позитивним показником фінансово-господарської діяльності установи.

ВИСНОВОК

Отже, проведеним аналізом фінансово-господарської діяльності установи, основним завданням якої є реалізація напрямів державної цільової програми розвитку українського села, можна встановити фактори, що позитивно впливають на ефективність реалізації зазначених заходів. Такими факторами є:

1) окупність витрат на утримання установи за рахунок коштів, що надходять до установи з небюджетного напрямку;

2) ефект нагромадження установою фінансових ресурсів, що призводить до збільшення наданих послуг установою, відповідно більшого охоплення сільського населення заходами цільової програми розвитку українського села;

3) випереджаюче зростання кількості наданих послуг у порівнянні із зростанням витрат на утримання установи;

4) зменшення показників середніх витрат на надання обслуговування одного одержувача державної підтримки.

Негативно впливають на ефективність реалізації програми з розвитку українського села

фактори, пов'язані зі зменшенням державної допомоги в розрахунку на одного одержувача, що призводить, в свою чергу, до зменшення дієвості наданої допомоги та відповідно розпорощення коштів. Крім того, не сприяє ефективності впровадження цільової програми відсутність законодавчого коригування суми наданої підтримки з урахуванням інфляційних процесів. Крім того, до прихованих негативних

факторів можна віднести можливу наявність прихованих платежів при отриманні державної допомоги та факт надання підтримки безпосередньо товарами, роботами та послугами, на які встановлюється завищена торгова націнка.

Таким чином, усунення дії гальмуючих факторів та впровадження сучасних механізмів менеджменту в діяльність установи, яка втілює заходи з реалізації програми розвитку українського села, дозволить підвищити ступінь досягнення проголошених цілей програмної підтримки та отримати повну чітку картину дієвості програми.

Література:

1. Закон України "Про державні цільові програми" / Відомості Верховної Ради України (ВВР) — 2004. — № 25. — С. 352—357.

2. Чистов С.М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко. — К.: КНЕУ, 2006. — 345 с.

3. Асланян Г. Державні цільові програми як бюджетний інструмент інвестування в соціально-економічний розвиток / Асланян Г // Часопис ПАРЛАМЕНТ. — 2005. — № 7. — С. 2—5.

4. Ярошенко О.В. Програмно-цільовий метод управління на регіональному рівні: зарубіжний досвід і Україна / О.В. Ярошенко // Економіка та держава. — 2008. — № 3. — С. 71—75.

5. Карамішев Д.В. Реалізація цільових програм як форма державного регулювання соціально-економічних процесів / Д.В. Карамішев // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво — 2006. — № 1. — С. 95—100.

6. Колісник Г. М. Фінансово-економічні методи державної і недержавної підтримки розвитку підприємництва та їх ефективність / Г.М. Колісник // Вісник Львівської державної фінансової академії: збірник наукових статей. Економічні науки. — Львів: Львівська державна фінансова академія, 2005. — Вип. 8. — С. 13—22. *Стаття надійшла до редакції 06.04.2010 р.*